

čuvstvu, ki jih nekako podzavestno živi, preden jih je dosegla pamet. Koga še niso globoko pretresle in prevzele zaključne besede „Fausta“ in kdo si jih je prav za prav do dobra razložil? Videti so kakor niz sentenc in vendar je njihova vrsta tako nelogično smiselna in tako polna ogromnih življenjskih občutij, kakor more biti samo „nezavedna poezija, pri kateri odrečeta ves razum in vsa pamet in ki učinkuje preko pojmov in misli“, iz katerih vre njena očarujoča moč:

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis;
Das Unzulängliche,
Hier wirds Ereignis;
Das Unbeschreibliche,
Hier ist's getan;
Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.

EMANCIPACIJA AMERIŠKEGA SLOVSTVA

V. F. CALVERTON (NEW YORK)

Šele danes, ko Anglija kot vodilna svetovna sila propada, lahko sprevidimo, kako zelo je našo kulturo obvladovala britska tradicija. Kot matica naroda je vsilila Anglija svoj jezik svojim kolonijam in je imela globok, skoraj neizkorenljiv vpliv na štiri kulture: na ameriško, avstralsko, kanadsko in južnoafriško. Noben drug sodoben narod ni tako docela zagospodoval nad kulturo svojih kolonij. Jasno kakor to gospodstvo nad duhom teh kultur v celoti, t. j. na področju umetnosti, zlasti na polju literature, je tudi dejstvo, da je bil ta vpliv očitven. Šele očitno nazadovanje te nadvlade v zadnjih desetletjih, predvsem pa po svetovni vojni, nazadovanje, ki ga je poudarila zlasti še ameriška emancipacija, je pripomoglo, da poznamo danes docela senčno stran tega gospodstva v prošlosti.

Ameriška literatura se je pričela kot kolonialna književnost — in posledica njene kolonialne dediščine je dejstvo, da je prevzela vse njene zgodnje oblike in dognanja. Kakor vsaka kolonialna književnost je trpela neizogibno tudi ameriška od vseh hib take dediščine: od intelektualne inferiornosti, artistične imitativnosti in kulturne zaostalosti. Ko se je poskušala pokazati v lastnem izrazu, je bila navezana bolj na svoje matično ozadje kakor pa na svojo neposredno okolico.

Usoda slednje kolonije je, da postane njeno okolje kaj naglo kraj, v katerem se zakoreninijo stare tradicije, ne pa polje, ki bi na njem

vzklike nove. Šele tedaj, ko se kolonija prične razvijati neodvisno od svoje matice, more pognati nova tradicija. Medtem se je pa stara jezikovna kakor tudi duhovna tradicija tako globoko zakoreninila v kolonialno kulturo, da je celó ono, kar hoče biti novo, neizogibno obremenjeno z marsičim starim. Zategadelj lahko rečemo, da gre vsaka kolonialna literatura skozi več razvojnih stopenj: prva je stopnja svojevoljne prilagoditve, ko si prizadevajo kolonisti prilagoditi svojo izvirno kulturo novemu okolju ter poudarjajo kontinuiteto med starim in novim; druga stopnja, ko se pričenjajo kolonisti zavedati — ko pričnejo, rekel bi, narodno čutiti — in ko so pričele nove razmere že v tolikšni meri spreminjati stare tradicije, da postajajo razlike pomembnejše od podobnosti; v tem trenutku se prične očitna borba za osvobojenje od matične kulture, prevrat v prid narodni kulturi postane aktiven in agresiven, s čimer se prične tretja stopnja. Na četrti in zaključni stopnji si pa ustvari kolonialna literatura, ako se kolonija razvija samostojno in jo oskrbuje okolica z zadostno silo, da more končno pretrgati svojo popkovino z matično deželo, svojo lastno narodno literaturo. Kot nekaj poglobitnega in osnovnega pa moramo omeniti dejstvo, da se nobeni kolonialni literaturi ne posreči, oprostiti se docela vpliva svojega porekla. Že samo jezikovno sorodstvo jo kar najintimnejše veže z matično kulturo. Zato moremo videti v ameriški literaturi še dandanes dokaze, da je v nekih ozirih slej ko prej kolonialna, dasi je v glavnem v zadnjih letih nedvomno pričela razvijati lastno ameriško tradicijo.

Kanadska, južnoafriška in avstralska literatura so takisto prešle skozi nekatere teh razvojnih stopenj, pri katerih so odločali različni gospodarski in politični činitelji. Kanada je dosegla danes tretjo razvojno stopnjo, ki je na njej literarno lice njenih piscev vseskozi kanadsko; tudi v svojih inspiracijah in idealih so Kanadci. Toda niti spričo teh dejstev se kanadska književnost ni izognila vplivu kolonialnega kompleksa, nič bolj nego avstralska — ali ameriška pred dvajsetim stoletjem. Šele na četrti razvojni stopnji, ki je pa kanadska, južnoafriška in avstralska literatura še niso dosegle, se bodo mogli vplivi kolonialnega kompleksa znatno zmanjšati, ako ne povsem izločiti.

Ameriška literatura je edina od vseh teh kolonialnih književnosti nastopila četrto razvojno stopnjo, t. j. stopnjo osamosvojitve in emancipacije od samega kolonialnega kompleksa. Spremembe in konflikti, ki so jih povzročile različne stopnje tega razvoja, odsevajo v vsej ameriški literaturi sedemnajstega, osemnajstega in devetnajstega stoletja. Naši pisatelji so bodisi očitno posnemali svoje angleške sodobnike in

predhodnike in so bili hlapčevsko odvisni od njih odobritve ali so jim pa odločno kljubovali in se poskušali otresti njihovega gospodstva. Vprav ta borba za imitacijo po eni strani in revolucijo proti imitaciji po drugi je imela na naše literarno življenje silno nesrečen vpliv. Dušila je naše kreativne sile, pačila pisateljski izraz in s tem, da je spričo navzkrižnih namenov postavljala pisce drugega proti drugemu, razdvajala njihovo moč in jim delala zmedo pri iskanju smotra. Nalik mladeniču, ki se hoče kosati v znanju s svojim očetom, pa nima očetovih izvirnih prednosti, izhajajočih iz starosti in moči, je ameriška literatura zgrešila svojo samobitnost, ne zaradi svoje mladosti, kakor jih je mnogo trdilo, temveč zato, ker je poskušala biti stara, preden je bila mlada.

Vse do konca prevratne vojne leta 1776. se ameriški pisatelji niso zavedali potrebe, da bi bili Američani. Šele ta vojna, ki je imela za posledico politično odcepitev kolonije od matične dežele, je ustvarila to potrebo kot del narodne zavesti. Toda potreba politične in gospodarske odcepitve še ni nujno zahtevala potrebe po kulturni ločitvi, kajti ameriška revolucija ni bila nikakršna kulturna prekucija. Iste tradicije, ki so gospodovale pred prevratom, so živele po njem dalje, samo s to izjemo, da je protest proti njih angleškemu izvoru postal očitnejši. Dasi je ta protest pravočasno postal kričeč, vendarle je bil ves njegov izraz jalov. Razmere ameriškega življenja, stanje ameriškega naroda se je zarotilo zoper njegov uspeh. Politična emancipacija sama ne zadostuje za ustanovitev kulturne neodvisnosti, kajti kultura korenini globlje v gospodarskem življenju nego politika. Da je Anglija gospodovala nad ameriško kulturo še dolgo časa po zlomu njene politične hegemonije nad Ameriko, ni potemtakem presenetljivo, če uvažujemo dejstvo, da mora kolonija, najsi se še tako žilavo bori za osvoboditev od matičnega vpliva, zaradi svojega mladega inferiornega stališča čakati toliko časa, da se more gospodarsko kosati z matično deželo.

*

Vkljub temu, da si je priborila Amerika svojo politično neodvisnost že v osemnajstem stoletju, se je njena borba za kulturno samostojnost nadaljevala še z večjo intenzivnostjo v devetnajstem stoletju. Poe je poudarjal „potrebo po taki narodnosti, ki bi branila našo lastno literaturo, vzdrževala naše književnike, dvigala našo čast in bi bila odvisna od naših lastnih denarnih sredstev“, kajti „v književnosti“, kakor je dodal, „moramo prav tako zahtevati deklaracijo neodvisnosti kakor v vladi“. Nathaniel Willis, duhoviti gizdalin in kritik, ki je postal pozneje po Poeovi smrti njegov nepopustljiv zagovornik v literarnem

sporu z Griswoldom, je bil še silovitejši amerikanofil. Celó pred državljansko vojno smo imeli živahno navdušenost za literarno neodvisnost tako na severu kakor na jugu, kar dokazujejo spisi Williama Gilmorea Simmsa, priznanega pesnika Južne Karoline. Podobno se glasi Coopera opazka. „Američan, ki bi želel osvetliti in uveljaviti osnovne posebnosti svoje lastne domovine s pomočjo lepe književnosti,“ piše Cooper, „bo moral živeti še dolgo časa v zavesti, da tiči njegova bistvenost še vse preveč pod vplivom tujih teorij, da bi jih mogla z navdušenjem sprejeti.“ Še pozno leta 1869. je prijel James Russel Lowell za bet, da bi branil amerikanizem. „Več nismo vredni,“ je opominjal Lowell, „nego samo toliko, kolikor smo se razkužili anglicizma.“ Ker smo bili neprestano v defenzivi, na takem duševnem stališču, ki je poglajalo neposredno iz čuta inferiornosti kot dela našega kolonialnega kompleksa, smo se vedno bali, da ne bi ravnali z nami kot z „inferiornimi in izgnanimi Angleži“, in vprav proti takemu ravnanju je naperil Lowell svoje salve.

Navzlic temu poudarjanju neodvisnosti in vkljub temu pogumnemu prizadevanju, da bi pustili angleško gradivo in izkoriščali ameriško, angleški vpliv vendarle ni bil uničen. In v resnici je kolonialni kompleks deloval še skozi celo devetnajsto stoletje. A vprav to poudarjanje neodvisnosti s spremljajočim ga prekomernim stremljenjem, ukvarjati se zgolj z ameriškim in zopet z ameriškim zadevam, s stremljenjem, ki je naraslo malone v duševno obsedenost, je bilo prej dokaz inferiornosti kakor pa zaupanja vase.

Toda krivo bi bilo iz tega sklepati, da je bil kolonialni kompleks v svoji osnovi psihološkega izvora. Nasprotno, njegov izvor je bil prvotno gospodarskega značaja. Gospodarska manjvrednost kolonij od Anglije, neizbežna naravna posledica kolonialnega stanja kjerkoli že, ga je ustvarila. A ko je bil navsezadnje ustvarjen, so njegove manifestacije dobile takoj psihološki obris in ker so se le-té globoko zakoreninile, so prejele svoje lastno življenje, kakor smo že omenili, četudi so se pozneje politične in gospodarske razmere spremenile. Šele ob zatonu minulega stoletja, ko se je vsa duševnost naroda spremenila, ker je njegova gospodarska superiornost rasla, je ta vpliv popustil. Proučevati kolonialni kompleks zgolj kot gospodarski izrastek ali pa kot zgolj psihološko silo, bi torej pomenilo napačno pojmovati njega naravo in vpliv. Le-tá je evolucija obojega — psihoekonomska realnost.

Narodna zavest v sodobni obliki je nastala iz filozofije individualizma in njene primenitve na politično življenje. Dvig modernih narodov je posledica razvoja individualistične špekulacije in psihološki

porast nacionalizma je v tesni zvezi z individualističnim načinom življenja. Potemtakem ni presenetljivo, da so prvi znaki pristnega amerikanizma v naši literaturi — ki so dobili svoj izraz v pisateljih ko Mark Twain, Joaquin Miller in Walt Whitman, ki je bil proizvod inozemske tradicije, dasi ni živel v zamejnem okolju — pognali v tujini, kjer si je individualizem zagotovil kar najbolj širokosežno upanje v življenje. Individualizem na vzhodu je bil mnogo bolj filozofija sloja kakor pa množice. Ker so vezali vzhod isti ideali ko njegove predhodnike, angleške in druge evropske sloje, se je z večjo težavo otresel kolonialnega kompleksa nego zapad, ki je imel vsem evropskim deželam nepoznano okolje. Meja je spremenila individualizem kot razreden pojav v pojav množice. Tu je dal demokraciji smisel za množico, katerega ji evropska tradicija ni nikoli izročila in ki ga je vzhod tako nad kakor pod Masonom in Dixon Lineom prej pobijal kakor pa podžigal v borbi.

Medtem ko je dalo inozemstvo prvi izvor amerikanizmu v naši literaturi, mu je akumulativna porast moči naroda kot celote omogočila, da se je kapitaliziral v nacionalistični tradiciji. Prav ta sprememba psihologije, ki je nastala s tem novim stanjem, vplivajoč tako na vzhod kakor na zapad in dvigajoč duha naše dežele kot celote, je bila vzrok, da smo mahoma pričeli gledati na Twaina in Whitmana kakor na svoja rodna genija, ne pa kakor na izolirana ekscentrika. Četudi ne moremo ustanoviti točnega datuma, kdaj se je ta sprememba dogodila, moremo le brez pridržka reči, da je ob koncu špansko-ameriške vojne dobila svoje končno žarišče. Vse devetnajsto stoletje je bila Amerika sila druge stopnje. A po svoji zmagi nad Španijo leta 1898., s katero je dosledno pridobila tuje kolonije in imperialistično psihologijo, ki hodi roko v roki s tako pridobitvijo, je postala Amerika prvikrat velesila, ki se je kosala za vpliv z vodilnimi evropskimi narodi. Posledica te spremembe je bila skoraj neposredna. Dala je obliko onemu, kar je bilo poprej tako negotovo in kaotično. Psihologija, ki je v devetnajstem stoletju poskušala postati nacionalistična z besednim poudarjanjem, je bila v dvajsetem stoletju mahoma tako spremenjena, da je mogla postati nacionalistična brez opravičevanja in obrambe. Četudi so se ameriški pisatelji vse devetnajsto stoletje borili za našo kulturno emancipacijo od Anglije, ni naš narod kot celota, zlasti v gospodarskem življenju, nikoli odklanjal britske hegemonije na polju mednarodne kontrole. Naši prejšnji spori z Anglijo so bili vedno le borba majhne sile proti večji sili. V politični sferi nismo nikoli prestali gledati na Anglijo kot na vodilno silo svetovnih zadev. Tudi naši intelektualci niso bili vkljub svojemu literarnemu šovinizmu nikdar vajeni, da bi angleško

mnenje omalovaževali ali se čutili neodvisne od angleške kritike. Kajti čeprav so se naši Bryanti in Poei in Lowelli potegovali za potrebo naše domače literature, vendarle ne moremo zanikati dejstva, da je bila Anglija tedaj vodilna država na svetu in da je njena literatura imela sijajno stališče, ki ga je naša pogrešala — in ameriški pisatelji so imeli manj volje, omalovaževati to prednost in vpliv, kakor so nemara njihove besede često razodevale.

Ko je pa ameriški narod postal sila sama zase, enaka silam evropskih narodov, katero so kot tako tudi vpoštevali, se mu ni bilo treba več obračati do Anglije zaradi psihološke identitete. Po teh spremembah ni bil več daleč čas, ko so ameriški pisatelji sprevideli, da ameriška literatura lahko stoji sama zase, rekel bi, na lastnih nogah, in literarni uspeh je pričel biti tako v kritičnem kakor v trgovskem pogledu navezan samo na Ameriko. Whitmanov vpliv na našo poezijo je bila ena izmed najjačjih manifestacij tega. Karkoli bi mogel človek reči o naši poeziji v zadnjih generacijah, Whitmanovega vpliva ne more na noben način zanikati. Prav tako ji ni moči zanikati pristnega amerikanizma v nasprotju s poezijo Bryanta, Longfellowa, Hallecka, ki ji nedostaja tega. Carl Sandburg, Vachel Lindsay, Edgar Lee Masters, Robert Frost, Robinson Jeffers, Hart Crane so predvsem ameriški pesniki, nedvoumno ameriški. Nihče ne bi mogel reči o njih, da so angleški prototipi. Mastersovi pesnitvi „Spoon River Anthology“ kakor tudi „The Deserted Village“ obravnavata propadanje vaškega življenja, toda filozofija teh dveh pesnitev je prav tako neenakovrstna, kakor sta si temi v njima podobni. Mastersova pesem je prav tako nezmotno ameriška, kakor je Goldsmithova angleška. Ameriški Masters devetnajstega stoletja bi bil opisal prebivalce Spoon Rivera v slogu, ki bi bil bližji tradiciji Goldsmitha, Crabbea in Clarea kakor pa v stilu, ki je v njem dejansko izražena „Spoon River Anthology“. Preidimo od poezije na prozo. Andersonov „Winesburg, Ohio“ in Lewisov „Main Street“ sta prav tako avtentično ameriška kakor Sandburgov „Smoke and Steel“ in Lindsayjev „Congo“. Tudi v drami je dosegla narodna budnost moment žive izpolnitve. Eugene O'Neill je predstavitelj te izpolnitve v kar najbolj izzivajoči obliki. V dramah Eugena O'Neilla ni glede inspiracije nikakega povračanja k angleškim dramam — nič več kakor v dramah mlajše sodobne šole, ki se zbira okoli Paula Greena, Sydneya Howarda, Philipa Barryja in Lyna Riggsa.

Izbor Sinclaira Lewisa za dobitnika Nobelove nagrade pomeni nadaljnjo, če ne končno oprostitev naše literature od zadnjih zaostalih sledov našega kolonialnega kompleksa. Naposled je torej dala Evropa,

ki se je vztrajno posmehovala ameriški literaturi v preteklosti, enemu izmed naših pisateljev mednarodno priznanje. Toda ta gesta je bila več ko priznanje enega pisca kot individuuma. Bila je hkratu priznanje ene literature — kajti Sinclair Lewis, če hočemo vse povedati, je najbolj ameriški od vseh ameriških pisateljev. Lewis je odkril Ameriko tako, kakor še ni bila odkrita v literaturi devetnajstega stoletja. Babbit je ameriški tip, „stoprocenten Američan“. Zenith je in more biti samo ameriško mesto. Elmer Gantry more biti le ameriški. Celó stil Lewisovih satir more biti zgolj ameriški. In vprav ta amerikanizem je predvsem pridobil nagrado Lewisu.

Okolje, ki je v njem vznikel in se hranil naš kolonialni kompleks, je sedaj mrtvo — kakor je mrtvo okolje, ki je hranilo naš viktorijanski pogled na življenje, ki je ustvaril našo literaturo, kakor je dejala nekoč Gertrude Atherton, „tako korektno, kakor je nedeljska obleka, in tako nekvarno, kakor je sterilizirano mleko“. Stališče inferiornosti se je že pričelo izpodmikati pod pisatelji te generacije. Problemi, ki jih danes naši pisci obdelujejo, so ameriški, ne angleški. Ne ameriški v nacionalističnem smislu, kajti današnji ameriški pisatelji so v svojem novem odkritju Amerike daleč od patriotizma. Nasprotno, oni so mnogo ostrejši kritiki dežele, ki v njej živijo, nego so bili kadarkoli njihovi predniki. Brezpogojno hočejo videti Ameriko táko, kakršna je dejansko, ne pa táko, za kakršno so jih učili smatrati jo. Prav malo ali pa sploh nič angleške tradicije ne živi v njih. Zrasli so iz ameriškega okolja, ki je izraz našega življenja, v najsirovejši in najbolj goli obliki. V svojem sklepanju so mednarodni, a ne narodni, pa so vendarle prav tako očitno proizvod svojega rodnega okolja kakor naš gumi za žvečenje ali pa nebotičnik. Problemi, ki se z njimi ukvarjajo ti pisci, so problemi, združeni v razredno strukturo naše družbe, ekonomski krog našega življenja; problemi, ki izhajajo iz nujnosti, interpretirati deželo, ki v prošlosti ni bila nikoli pristno in verno interpretirana.

(Iz angl. rokopisa prevedel G. Koritnik.)

KIKLOP

SATIRSKA DRAMA — EURIPIDES

(POSLOVENIL FR. BRADAČ)

S i l e n. Jaz dam ti boljši svet. Meso le-téga
prav vse pojej! Če sneš njegov jeziček,
postal boš zvit in besedit govornik.

K i k l o p. Bogastvo je, človeče, modrim bog!
Vse drugo so le puhle, lepe čenče.